

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет біології та лісового господарства
Кафедра зоології

СИЛАБУС
вибіркового освітнього компонента
Заповідна справа

Підготовки бакалавра
Спеціальності 091 Біологія
освітньо-професійної програми «Біологія»

Силабус вибіркового освітнього компонента «Заповідна справа» підготовки бакалаврів денної форми навчання галузі знань 09 Біологія, спеціальності 091 Біологія за освітньо-професійною програмою «Біологія».

Розробник: Щепна Л. В., асистент кафедри зоології

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми

доц. Теплюк В. С.

Силабус вибіркового освітнього компонента затверджено на засіданні кафедри зоології протокол № 1 від 31 серпня 2022 р.

Завідувач кафедри

проф. Сухомлін К. Б.

I. Опис вибіркового освітнього компонента

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній ступінь	Характеристика освітнього компонента
Денна форма навчання	09 Біологія 091 Біологія Біологія Бакалавр	Вибірковий
Кількість годин/кредитів - 210/7		Рік навчання – 3
		Семестр- 5
ІНДЗ: немає		Лекції - 34 год.
		Лабораторні - 40 год.
		Самостійна робота - 122 год.
		Консультації - 14 год.
Мова навчання	Форма контролю – залік	
	Українська	

II. Інформація про викладача

Щепна Леся Василівна

Посада: асистент кафедри зоології

Контактна інформація: e-mail Shchepna.Lesya@vnu.edu.ua

Дні занять: <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi>

III. Опис вибіркового освітнього компонента

1. Анотація курсу

Заповідна справа розкриває теоретичні та практичні питання збереження та відновлення природних комплексів і їх компонентів на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, створення та проектування нових природно-заповідних територій, організації різних напрямів природоохоронної діяльності на територіях природно-заповідного фонду. Базові знання про сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку природоохоронних територій, шляхи збереження і відновлення біорізноманіття важливі для прогнозування ефективності та наслідків реалізації природоохоронних заходів. Тільки за умови збереження природних систем і підтримки відповідної якості навколишнього природного середовища можливим є сталий розвиток держави. Знання наукових принципів заповідної справи, її правових засад в Україні і світі, організаційних, управлінських та інших основ заповідної справи дозволять майбутнім фахівцям успішно вирішувати природоохоронні проблеми.

2. Пререквізити та постреквізити

Пререквізити (попередні курси, на яких базується вивчення дисципліни): ботаніка, зоологія.

Постреквізити (дисципліни, для вивчення яких потрібні знання, уміння і навички, що здобуваються після закінчення вивчення даної дисципліни): екологія біологічних систем, флора і рослинність України, фауна України.

3. Мета і завдання вибіркового освітнього компонента

Метою викладання вибіркового компонента «Заповідна справа» є висвітлення науково-теоретичних, правових, організаційних, управлінських та інших засад заповідної

справи в Україні та за кордоном, структури та зонально-регіональних особливостей природно-заповідного фонду України, природоохоронної діяльності на заповідних територіях України, підготувати студентів до вирішення актуальних проблем зі збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Основними завданнями вивчення вибіркового компонента «Заповідна справа» є формування у студентів поглиблених знань про сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку природоохоронних територій України та за кордоном; історію становлення заповідної справи; шляхи збереження і відновлення біорізноманіття; базове законодавство України щодо природно-заповідного фонду та світові конвенції з охорони фауни і флори.

4. Результати навчання (Компетентності)

Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 9. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо з метою збереження природного навколишнього середовища.
Спеціальні (фахові) компетентності (СК)	СК 2. Здатність демонструвати базові теоретичні знання в галузі біологічних наук та на межі предметних галузей; СК 6. Усвідомлення необхідності збереження біорізноманіття, охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування; СК 9. Здатність аналізувати результати взаємодії біологічних систем різних рівнів організації, їхньої ролі у біосфері та можливості використання у різних галузях господарства, біотехнологіях, медицині та охороні навколишнього середовища.
Програмні результати навчання (ПРН)	ПРН 10. Знати основи систематики, методи виявлення та ідентифікації неклітинних форм життя, прокариот і еукаріот й застосовувати їх для вирішення конкретних біологічних завдань; ПРН 14. Аналізувати взаємодії живих організмів різних рівнів філогенетичної спорідненості між собою, особливості впливу різних чинників на живі організми та оцінювати їхню роль у біосферних процесах трансформації речовин і енергії; ПРН 18. Уміти прогнозувати ефективність та наслідки реалізації природоохоронних заходів; ПРН 21. Аналізувати інформацію про різноманіття живих організмів.

5. Структура вибіркового освітнього компонента

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	Лек	Лаб	Конс	Сам роб
Змістовий модуль 1. Наукові засади заповідної справи.					
Тема 1. Вступ до заповідної справи.	13	4		1	8
Тема 2. Історія заповідної справи та перспективи розвитку заповідної справи в сучасній Україні.	17	4	2	1	10
Тема 3. Біологічне різноманіття України, збереження та відтворення.	22	2	8	2	10
Тема 4. Міжнародне співробітництво в галузі збереження біологічного різноманіття.	16	2	2	2	10
<i>Разом за змістовим модулем 1.</i>	68	12	12	6	38
Змістовий модуль 2. Типи природоохоронних територій					
Тема 5. Організаційно-правові засади заповідної справи в Україні.	20	2	4	2	12

Тема 6. Створення та проектування територій природно-заповідного фонду України	15	2	2	1	10
Тема 7. Світова система природоохоронних територій та об'єктів.	31	2	8	1	20
<i>Разом за змістовим модулем2.</i>	66	6	14	4	42
Змістовий модуль 3. Сучасний стан природно-заповідного фонду України.					
Тема 8. Природоохоронна діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України.	30	6	2	2	20
Тема 9. Природні комплекси України та зонально-регіональні особливості природно-заповідних територій.	46	10	12	2	22
<i>Разом за змістовим модулем3.</i>	76	16	14	4	42
Всього годин	210	34	40	14	122

Теми лабораторних робіт

№ з/п	Тема лабораторної роботи	Кількість годин
1.	Ключові елементи національної екологічної мережі України	2
2.	Охоронні категорії членистоногих фауни України	2
3.	«Червонокнижні » безхребетні Волинської області	2
4.	Охоронні категорії хребетних фауни України	
5.	«Червонокнижні » хребетні Волинської області	2
6.	ІВА – території України	2
7.	Статус і завдання, структура території та вимоги щодо охорони природних комплексів у заповідниках	2
8.	Статус і завдання, функціональне зонування та вимоги щодо охорони природних комплексів у національному парку	2
9.	Порядок створення нової території природно-заповідного фонду України.	2
10.	Категорії природно-заповідних територій Міжнародного союзу охорони природи	2
11.	Природні резервати і національні парки у світовій системі природоохоронних територій.	2
12.	Національні парки Західної Європи	2
13.	Природоохоронні території Америки	2
14.	Складові «Літопису природи» та узагальнення результатів досліджень на заповідних об'єктах	2
15.	Біосферні заповідники України	2
16.	Природні заповідники лісової та лісостепової зони України	2
17.	Природні заповідники степової зони України	2
18.	Національні природні парки лісостепової та степової зони України	2
19.	Національні природні парки Українських Карпат	2
20.	Території та об'єкти ПЗФ Волинської області	2

Поточний контроль проводиться у вигляді усного або письмового опитування. За теоретичну підготовку до лабораторних занять студенти можуть отримати максимальну оцінку 4,0 бали. Максимальна оцінка за виконання та оформлення кожної лабораторної роботи складає 1,0 бали. Загалом з усіх тем змістового модуля 1, які виносяться на лабораторні

заняття студент може отримати максимально 30 балів, а з усіх тем змістового модуля 2 і змістового модуля 3 – по 35 балів.

		Виконання лабораторних робіт і теоретична підготовка тем																		Загальна кількість балів		
		Змістовий модуль 1						Змістовий модуль 2						Змістовий модуль 3								
Максимальний бал		Лаб. р.1	Лаб. р.2	Лаб. р.3	Лаб. р.4	Лаб. р.5	Лаб. р.6	Лаб. р.7	Лаб. р.8	Лаб. р.9	Лаб. р.10	Лаб. р.11	Лаб. р.12	Лаб. р.13	Лаб. р.14	Лаб. р.15	Лаб. р.16	Лаб. р.17	Лаб. р.18		Лаб. р.19	Лаб. р.20
		5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	100

Проміжний контроль (модульна контрольна робота) не проводиться.

Критерії оцінювання усної (письмової) відповіді :

0,5-1,5 бали – відповідь поверхнева на основі прочитаної лекції; розуміння і розкриття лише окремих позицій.

2,0-3,0 бали – відповідь неповна, логічна; розуміння матеріалу включає узагальнені різні позиції на основі матеріалу прочитаної лекції.

3,5 - 4,5 бали – відповідь повна, логічна, розуміння матеріалу включає узагальнені різні позиції на основі матеріалу прочитаної лекції, наведення прикладів.

5,0 балів – відповідь чітка, структурована; глибоке розуміння матеріалу, яке включає роз'яснення всіх систематизованих позицій; використання тексту лекції та додаткових навчальних чи наукових джерел.

6. Завдання для самостійного опрацювання

Тема 1. Вступ до заповідної справи. Сучасність наукових поглядів Г. Конвенца, В. В. Докучаєва, В. І. Талієва, Г. О. Кожевнікова щодо розвитку пам'яток природи та природоохоронних територій.

Тема 2. Історія заповідної справи та перспективи розвитку заповідної справи в сучасній Україні. Етап ресурсної охорони в Європі. Приклади територіальної охорони в Європі, США. Фундатори заповідної справи в Україні, розвиток природоохоронного руху. Радянський період розвитку заповідної справи в Україні. Розвиток заповідної справи на західноукраїнських землях (1930-1950 рр.). Проект постанови уряду "Про заходи по розширенню державних заповідників і покращення заповідної справи в УРСР" 1970 р. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Регіональна програма розвитку природно-заповідного фонду Волинської області «Волинь заповідна» на 2019-2030 роки.

Тема 3. Біологічне різноманіття України, збереження та відтворення. Рослинні угруповання, які підлягають охороні: лісові угруповання, чагарникові та чагарничкові угруповання Карпат, трав'яні та чагарникові степові угруповання, лучні угруповання, болотні угруповання, водні угруповання. Переліки видів рослин, включених до 4-ої редакції Червоної книги України (2021р.). Переліки видів тварин, включених до 4-ої редакції Червоної книги України (2021р.).

Тема 4. Міжнародне співробітництво в галузі збереження біологічного різноманіття. Виконання Україною Конвенції 1979 р. про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ їх існування. Угода Бонської конвенції про збереження кажанів у Європі (EUROBATS). Угода Бонської конвенції про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (AEWA). Угода Бонської конвенції про збереження китоподібних Чорного і Середземного морів і прилеглої акваторії Атлантичного океану (ACCOBAMS).

Участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів. Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини.

Тема 5. Організаційно-правові засади заповідної справи в Україні. Правовий режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Право власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду

Тема 6. Створення та проектування територій природно-заповідного фонду України. Етапи створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого та державного значення. Створення системи транскордонних природоохоронних територій в межах України. Території та об'єкти природно-заповідного фонду як елементи національної екомережі.

Тема 7. Світова система природоохоронних територій та об'єктів. Світова природна спадщина. Природоохоронні території Європи. Заказники та резервати Азії. Природоохоронна сітка об'єктів природно-заповідного фонду Північної, Центральної і Південної Америки. Природоохоронні території Африки.

Тема 8. Природоохоронна діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України. Інструкція про застосування порядку установлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення (2008 р.). Положення про наукову та науково-технічну діяльність природних і біосферних заповідників та національних природних парків (2015 р.). Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів ПЗФ (2009 р.). Положення про проведення екологічної освітньо-виховної роботи на територіях та об'єктах ПЗФ (2015 р.).

Тема 9. Природні комплекси України та зонально-регіональні особливості природно-заповідних територій. Національні природні парки лісової зони України. Національні природні парки лісостепової зони України. Національні природні парки степової зони України. Національні природні парки Українських Карпат. Новостворені території та об'єкти ПЗФ України загальнодержавного значення. Новостворені природно-заповідні території та об'єкти місцевого значення у Волинській області.

IV. Політика оцінювання

Політика викладача щодо студента. Здобувач освіти повинен відвідувати згідно розкладу занять всі види аудиторних занять, які передбачені навчальним планом. У разі відсутності студента на лабораторному занятті він зобов'язаний його відпрацювати (графік відпрацювання знаходяться на дошці оголошень кафедри зоології): виконати всі завдання самостійно за методичними рекомендаціями до лабораторних робіт. Матеріал пропущеної лекції студент опрацьовує самостійно згідно списку рекомендованої літератури. У випадку нетипових ситуацій та об'єктивних причин можливий перехід на дистанційну форму навчання з використанням додатку Viber, Teams.

Політика щодо неформальної, інформальної та дуальної освіти. Якщо здобувач освіти отримав знання у неформальній (курси, семінари, тренінги, стажування) чи інформальній освіті і їх тематика, обсяг вивчення та зміст відповідають освітньому компоненту в цілому або його окремому розділу, змістовому модулі, темі (темам), що передбачені силябусом навчальної дисципліни, і проходження яких підтверджено документально (сертифікат, свідоцтво, посилання тощо), то зарахування результатів такого навчання здійснюється згідно [«Положення про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у Волинському національному університеті імені Лесі Українки»](#)

<https://ed.vnu.edu.ua/712/%d0%bd%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%b8%d0%b2%d0%bd%d1%96%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%83%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8%d0%b2%d0%bd%d1%83%d1%96%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d1%96-%d0%bb%d0%b5%d1%81%d1%96-%d1%83>

У випадку дуальної форми здобуття освіти зарахування результатів такого навчання здійснюється згідно [«Положення про підготовку студентів у Волинському національному](#)

[університеті імені Лесі Українки з використанням елементів дуальної форми здобуття освіти»](#) на основі тристороннього договору між закладом освіти, суб'єктом господарювання і здобувачем освіти

<https://ed.vnu.edu.ua/%d0%bd%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%b8%d0%b2%d0%bd%d0%be%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%be%d0%b2%d0%b0-%d0%b1%d0%b0%d0%b7%d0%b0>

Політика щодо академічної доброчесності. Викладач і студент мають дотримуватись ст. 36 Закону України «[Про освіту](#)». Дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками передбачає посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає самостійне виконання завдань лабораторних робіт, завдань поточного контролю. У разі використання ідей, тверджень, відомостей студент зобов'язаний відображати посилання на джерела інформації. Використання будь-яких джерел інформації під час проведення оцінювання знань заборонено.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Здобувач освіти повинен вчасно виконати всі завдання лабораторних робіт і надавати їх для перевірки викладачу. У випадку відсутності студента на занятті з об'єктивних причин термін здачі робіт може бути змінений. До підсумкової форми контролю (заліку) здобувач освіти має відпрацювати пропущені заняття та здати лабораторні роботи. Терміни проведення заліку визначаються розкладом заліково-екзаменаційної сесії. У разі не складання заліку, студент може перездати його двічі. Розклад ліквідації академічної заборгованості передбачений розкладом заліково-екзаменаційної сесії.

V. Підсумковий контроль

Оцінювання знань студентів здійснюється за результатами контролю. При цьому завдання із різних видів контролю (виконання завдань лабораторних робіт, теоретична підготовка до лабораторної роботи) оцінюються в діапазоні від 0 до 100 балів включно. Для успішної здачі освітнього компонента сумарна кількість балів отриманих студентом за семестр повинна становити не менше 60,0. У випадку отримання меншої кількості балів студент має можливість здати дисципліну у формі заліку. Для отримання заліку потрібно набрати не менше 60 балів за 100-бальною шкалою. Залікова робота передбачає розкриття п'яти теоретичних питань із переліку питань для підготовки до заліку.

Перелік питань для підготовки до заліку

1. Сталий розвиток природи та суспільства.
2. Зміст заповідної справи.
3. Мета, предмет заповідної справи.
4. Головні завдання заповідної справи.
5. Основні методи дослідження в заповідній справі.
6. Сучасний стан заповідної справи в Україні.
7. Національна екологічна мережа України.
8. Природні ядра (регіони), як ключовий елемент національної екологічної мережі.
9. Природні коридори, як ключовий елемент національної екологічної мережі.
10. Характеристика широтних природних коридорів національної екологічної мережі України.
11. Буферні зони, як ключовий елемент національної екологічної мережі.
12. Регіональна екологічна мережа Волинської області.
13. Етап утилітарної охорони в історії заповідної справи в Україні.
14. Етап територіальної охорони в розвитку заповідної справи в Україні.
15. Глобальний етап розвитку заповідної справи.
16. Природоохоронний рух в Україні на початку 20 ст.
17. Радянський період (1918-1940 р.р.) в історії заповідної справи в Україні.
18. Радянський період (1946 - 1990 р.р.) в історії заповідної справи в Україні.

19. Зміни біорізноманіття України та шляхи його збереження
20. Охорона, використання та відтворення тваринного світу в Україні, закон України «Про тваринний світ».
21. Охорона, використання та відтворення тваринного світу в Україні, закон України «Про рослинний світ».
22. Червона книга України (I – III -є видання).
23. Четверта редакція Червоної книги України
24. Категорія зниклі види в четвертій редакції Червоної книги України
25. Зелена книга України.
26. Міжнародна спілка охорони природи (МСОП). Історія створення, діяльність.
27. Міжнародні природоохоронні організації
28. Червона книга, червоні переліки Міжнародної спілки охорони природи.
29. Європейський червоний список тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі.
30. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення переважно як середовища існування водоплавних птахів .
31. Рамсарські угіддя в Україні.
32. ІВА- території України.
33. Міжнародна Конвенція про збереження дикої фауни і флори та природних середовищ у Європі.
34. Міжнародна Конвенція про охорону мігруючих видів дикої фауни.
35. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що знаходяться під загрозою зникнення .
36. Охоронні категорії безхребетних фауни України.
37. Охоронні категорії хребетних фауни України.
38. Класифікація природоохоронних територій МСОП.
39. Характеристика природоохоронних територій МСОП категорії I.
40. Транскордонні заповідні території в Україні
41. Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.
42. Категорія ПЗФ України «біосферний заповідник», статус та завдання.
43. Функціональне зонування території біосферного заповідника.
44. Категорія ПЗФ України «природний заповідник», статус, завдання.
45. Категорія ПЗФ України «національний природний парк», статус та завдання.
46. Функціональне зонування території національного природного парку.
47. Категорія ПЗФ України «регіональний ландшафтний парк», статус та завдання.
48. Категорія ПЗФ України «заказник», типи заказників.
49. Категорії ПЗФ України «пам'ятка природи», «парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва».
50. Категорії ПЗФ України «ботанічний сад», «дендрологічний парк».
51. Категорії ПЗФ України «заповідне урочище», «зоологічний парк».
52. Основні засоби збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.
53. Освітньо-виховна діяльність на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду України.
54. Наукова робота на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду України.
55. Створення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.
56. Характеристика ПЗФ Волинської області.
57. Біосферний заповідник «Асканія-Нова».
58. Карпатський біосферний заповідник.
59. Дунайський біосферний заповідник.
60. Чорноморський біосферний заповідник.
61. Чорнобильський еколого-радіаційний біосферний заповідник.
62. Характеристика Поліського природного заповідника
63. Характеристика Черемського природного заповідника
64. Характеристика Рівненського природного заповідника

65. Характеристика Канівського природного заповідника
66. Характеристика природного заповідника «Горгани»
67. Характеристика природного заповідника «Медобори»
68. Характеристика природного заповідника «Розточчя»
69. Характеристика Українського степового природного заповідник.
70. Характеристика Карпатського національного природного парку
71. Характеристика Шацького національного природного парку
72. Характеристика НПП «Прип'ять-Стохід».
73. Національні природні парки лісової зони України.
74. Національні природні парки лісостепової зони України
75. Національні природні парки Українських Карпат.

VI. Шкала оцінювання

Оцінка балів	Лінгвістична оцінка
90–100	Зараховано
82–89	
75–81	
67–74	
60–66	
1–59	Незараховано (необхідне перекладання)

VII. Рекомендована література та інтернет-ресурси

Основна:

1. Давиденко В. М. Заповідна справа: навч. посіб. для студентів вузів / В. М. Давиденко. – Миколаїв : МФ На УКМА, 2002. – 138с.
2. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. /Відомості Верховної Ради України (ВВР) . – 1992. – № 34. – С. 502). Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
3. Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник. / За загальною редакцією М. Д. Гродзинського, М. П. Стеценка. – К. : 2003. – 306 с.
4. Зелена книга України /під загальною редакцією члена-кореспондента НАН України Я. П. Дідуха. – К. : Альтерпрес, 2009. – 448 с.
5. Подобайло А. В. Методика оголошення заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ / А. В. Подобайло. – К. : Фітосоціоцентр, 2001. – 23 с.
6. Природно-заповідний фонд Волинської області : альбом-каталог З. К. Карпюк, В. О. Фесюк, О. П. Антипюк. – Луцьк, 2019. – 136 с. Режим доступу : <https://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream>
7. Природно-заповідний фонд України: території та об'єкти загальнодержавного значення / Гол. ред. К. М. Ситник. – К. : ТОВ Центр екологічної освіти та інформації, 2009. – 332с.
8. Фауна України: охоронні категорії. Довідник / О. Годлевська, І. Парнікоза, В. Різун [та ін.]. – Київ, 2010. – 80 с.

Додаткова:

1. Ковальчук А. А. Заповідна справа: науково-довідкове видання / А. А. Ковальчук . – Ужгород : підприємство Ліра, 2002. – 328 с.
2. Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ / Серія: Conservation Biology in Ukraine. – Вип. 6, Т. 1. – Київ, Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України, 2018. – 438 с. Режим доступу : <http://uncg.org.ua/materialy-do-4-vydannia-chku-tvaryny/>
3. Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ / Серія: Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 6, Т. 2. – Київ, Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України, 2018. – 450 с. Режим доступу : <http://uncg.org.ua/materialy-do-4-vydannia-chku-tvaryny/>
4. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / Укладачі: докт. біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко, канд. біол. наук М. М. Перегрим. – Київ : Альтерпрес, 2012. – 148 с.
5. Програма Літопису природи для заповідників та національних природних парків. / За ред. Т. Л. Андрієнко. – К. : Академперіодика, 2002. – 103 с.

Інтернет-ресурси:

1. Переліки видів тварин – включення до ЧКУ – наказ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-21#Text>
2. Включення рослин та грибів до ЧКУ – наказ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0370-21#Text>